

نگاهی به بازار خود آموزها

جواد اژه‌ای

حداقل در سال ۱۳۷۵ شاهد چاپ اول بیش از ۸۰ جلد کتاب «خودآموز» تحت عناوین متفاوت جهت مقاطع مختلف تحصیلی آموزش عمومی کشور بوده‌ایم. این کتابها عمدتاً به تدوین مجموعه سؤالات دروس پرداخته‌اند. با هم نگاهی به وضعیت این کتب در مقاطع ابتدایی و راهنمایی داریم.

□ کتابها در پایه اول ابتدایی با «زنگ دیکته» شروع و با شیوه‌های «آموزش علوم» به دانش‌آموزان این پایه ادامه می‌یابد و به ریاضی منتهی می‌شود حجم هر کتاب زیاد نیست، میانگین صفحات، ۹ مورد کتاب کمک آموزشی پایه اول ابتدایی مورد بررسی، حدود ۷۹ صفحه است که جمع صفحات آنها ۷۰۸ و کل تیراژ ۵۵۵۰۰ می‌باشد. میانگین تیراژ کتابها بیش از ۶۰۰۰ می‌باشد. میانگین قیمت کتب مزبور ۲۴۷۰ ریال است که به طور متوسط جهت هر صفحه ۳۱ ریال - با وجود کیفیت پایین اکثر کتب مزبور، متقاضی باید بپردازد.

□ از ۸ مورد کتاب چاپ اول مورد بررسی جهت «پایه دوم ابتدایی»، سه مورد مربوط به «فارسی»، دو مورد درباره «ریاضی» و سه جلد دیگر به «آموزش علوم»، مربوط است. میانگین حجم کتابهای پایه دوم ابتدایی ۱۰۵ صفحه کل تیراژ ۴۲۰۰۰ با میانگین ۵۲۵۰ جلد و میانگین قیمت پشت جلد ۳۰۰۰ ریال یعنی صفحه‌ای ۲۸ ریال است که این تنازل قیمت عمدتاً به تأثیر جلد و صحافی در قیمت کل کتاب دارد.

□ در پایه سوم ابتدایی ۸ جلد کتاب جدید به مجموعه‌های قبلی افزوده شده است دو جلد مشخصاً جهت سرعت و مهارت در خواندن و دیکته و تمرین آن، یک جلد برای علوم و سه جلد دیگر نیز جهت امتحانات و مسابقات علمی و هوش شامل کلیه دانستنی‌های عمومی پایه سوم می‌باشد. علاوه بر

این انتشارات مدرسه نیز دو جلد جهت تمرین فارسی سوم منتشر نموده است. از نظر قیمت حدود ۲۸ ریال هر صفحه برای مصرف کننده تمام می‌شود و با میانگین ۵۰۰۰ جلد، کل تیراژ ۴۱۰۳۰ نسخه بوده است، میانگین تعداد صفحات هم ۱۳۵ صفحه می‌باشد براساس حجم کل کتابها که ۱۰۸۴ صفحه است.

□ در پایه چهارم ابتدایی یازده جلد جدید دیده می‌شود که یک عنوان (در دو جلد) برای پایه چهارم و پنجم ابتدایی و دو عنوان (در سه جلد) از طریق انتشارات مدرسه جهت تمرین فارسی و ریاضی است به طور کلی چهار جلد کتاب کمک آموزشی جهت تمرین ریاضی، سه جلد جهت فارسی و چهار جلد دیگر برای کلیه دروس این پایه است. تیراژ کتب چاپ اول در مجموع ۶۱۰۰۰ نسخه با میانگین ۵۵۴۵ نسخه، حجم صفحات ۱۹۰۴ صفحه با میانگین ۱۷۳ صفحه و میانگین قیمت هر جلد ۴۳۴۰ ریال با همان حدود صفحه ۲۸ ریال است.

□ کتابهای چاپ اول برای سال ۷۵ «پنجم ابتدایی» بر دو دسته هستند، حدود ۶ جلد به کل دوره ابتدایی و کنکورهای ورود به اول راهنمایی اختصاص دارند بخصوص یک جلد آن که برای بازاریابی عنوان کنکور «استعدادهای درخشان» را یدک می‌کشد. از دوازده جلد دیگر سه جلد مربوط به ریاضی، یک جلد علوم و بقیه کلیه عناوین درسی پنجم ابتدایی را دربر می‌گیرد.

کل تیراژ کتابهای مربوط به این پایه ۹۰۷۰۰ نسخه با میانگین ۵۰۳۹ نسخه جهت هر جلد کتاب و میانگین صفحات ۲۳۹ جلد، بعلاوه افزایش تعداد صفحات میانگین قیمت هر جلد ۶۱۵۰ ریال با میانگین صفحه کمتر از ۲۶ ریال که این کاهش به علت افزایش نسبی صفحات و سرشکن شدن هزینه صحافی و جلد می‌باشد. از این کتابها یک جلد مربوط به انتشارات مدرسه است که قیمت هر صفحه آن کمی بیش از ۲۳ ریال می‌باشد که در مجموع تفاوت معناداری از نظر قیمت با سایر کتب ندارد.



در اینجا وارد عناوین کتب منتشر شده این ناشران در سالهای قبل جهت دوره دبستان نشده‌ایم که خود کم نیست اما بد نیست یک نگاه مقایسه‌ای از حجم و صفحات کتابهای رسمی هر پایه بیندازیم.

جدول یک : مقایسه تعداد صفحات کتابهای آموزش رسمی دوره ابتدایی و کتب کمک آموزشی چاپ اول در سال ۱۳۷۵، همراه با میانگین قیمت یک صفحه کتاب آموزشی و کمک آموزشی

پایه تحصیلی	اول ابتدایی	دوم ابتدایی	سوم ابتدایی	چهارم ابتدایی	پنجم ابتدایی	جمع
تعداد صفحات کتابهای رسمی	۳۸۰	۴۵۱	۶۹۲	۷۵۲	۹۰۸	۳۱۸۳
قیمت هر صفحه به ریال	۱۱/۸	۱۳	۱۰/۸	۱۱/۹	۹/۹	۱۱/۳
تعداد صفحات کتابهای کمک آموزشی	۷۰۸	۸۴۳	۱۰۸۴	۱۹۰۴	۴۳۰۴	۸۸۴۳
قیمت هر صفحه به ریال	۳۱	۲۸	۲۸	۲۸	۲۶	۲۷

همانطور که «جدول یک» نشان می دهد در حالیکه کل حجم کتب رسمی وزارت آموزش و پرورش ۳۱۸۳ صفحه برای دوره ابتدایی است مجموع صفحات کتب کمک آموزشی چاپ اول سال ۱۳۷۵ به ۸۸۴۳ صفحه می رسد یعنی ۱۷۸ درصد بیشتر از حجم کتب درسی؛ که این امر جهت کنکورهای ورود به راهنمایی به ۳۷۰ درصد افزایش می یابد. در اینجا باید یادآور شد که این تعداد صفحات و این حجم، صرفاً مربوط به کتابهای چاپ اول سال گذشته است و صدها جلد کتاب دیگر را که برخی از آنها حتی به چاپ های دهم و یا بیشتر رسیده اند شامل نمی شود.

از نظر قیمت پشت جلد هر کتاب، بهای پرداخت شده توسط دانش آموزان گرچه ظاهراً ۵۸ درصد ارزانتر است و یا اگر بگونه ای دیگر بیان کنیم قیمت کتابهای کمک آموزشی ۱۳۹ درصد گرانتر از کتب درسی رسمی است. ولی چنانچه واقع گرایانه بنگریم، با توجه به تیراژ عظیم کتابهای درسی در مقطع ابتدایی - حداقل ۱/۷۷۳/۰۰۰ جلد جهت هر عنوان - نباید قیمت کتابهای کمک آموزشی نسبت به کتابهای آموزشی را بیش از ۴۴ درصد گرانتر دانست.

جدول دو: تعداد دانش آموز، عناوین کتاب در هر پایه و مجموع تیراژ کتب منتشره رسمی آموزشی در دوره ابتدایی

پایه تحصیلی	اول ابتدایی	دوم ابتدایی	سوم ابتدایی	چهارم ابتدایی	پنجم ابتدایی	جمع
دانش آموز	۱/۹۰۵۳۲۴	۱/۸۱۸/۳۳۱	۱/۷۷۳/۶۵۱	۱/۸۴۹/۸۸۸	۱/۸۹۱/۱۹۹	۹/۲۳۸/۳۹۳
عنوان کتاب	۳	۴	۵	۶	۶	۲۶
مجموع تیراژ کتاب	۵/۷۱۵/۹۷۲	۷/۲۷۳/۳۲۴	۸/۸۶۸/۲۵۵	۱۱/۰۹۹/۳۲۸	۱۱/۳۴۷/۱۹۴	۴۴/۳۰۴/۰۷۳

براساس آمار دانش آموزان ابتدایی در سال ۷۶-۷۵، کل این دانش آموزان ۹/۲۳۸/۳۹۳ نفر می باشد. «جدول دو» حدود کتب منتشر شده توسط دولت را براساس این تعداد دانش آموز بیانگر است. همانگونه که در جدول مشخص است رقم چهل و چهار میلیون و سیصد و چهار هزار و هفتاد و

سه جلد، حداقل تعداد کتابی است که در سال ۷۶-۷۵ جهت دانش آموزان ابتدایی تهیه و توزیع گردیده است در حالیکه تیراژ کتب کمک آموزشی چاپ اول در این سال جمعاً با ۲۸۹/۵۳۰ جلد با رقم قبلی قابل مقایسه نیست چیزی حدود ۱/۵ درصد. از سوی دیگر آمار رسمی عناوین کتب مقطع ابتدایی را کلاً ۲۲ عنوان (احتمالاً برخی از عناوین در هم ادغام شده‌اند) و تیراژ رسمی کتب مزبور در سال تحصیلی ۷۶-۷۵ را کمتر از رقم ذهنی و محاسباتی ما ذکر کرده‌اند، یعنی ۴۳/۶۵۶/۰۰۰ جلد کتاب. این تعداد عنوان رسمی در سال تحصیلی ۷۷-۷۶ ثابت و تیراژ کتاب ۲/۶۰۴/۰۰۰ جلد کمتر از سال قبل می‌باشد (کاهشی حدود ۶ درصد). پیش‌بینی عناوین کتب این مقطع برای سال تحصیلی ۷۸-۷۷ براساس گزارش رسمی ۲۷ عنوان با تیراژ ۵۰/۵۴۰/۰۰۰ جلد می‌باشد که این افزایش تیراژ مربوط به افزایش عنوان است و در واقع با کاهش دانش آموز در مقطع ابتدایی به طور متوسط بیش از ۱۱۲ هزار جلد در هر عنوان کاهش تیراژ خواهیم داشت.



□ در مقطع راهنمایی جهت پایه اول با حدود هفت جلد کتاب چاپ اول در سال ۷۵ روبرو می‌شویم که علوم و ریاضی و عمدتاً کلیه دروس را دربر می‌گیرد. کل تیراژ ۳۰/۰۰۰ با میانگین ۴۲۸۵ جلد و از نظر تعداد صفحات با میانگین ۳۰۴ صفحه که به طور متوسط صفحه‌ای ۲۳/۵ ریال می‌شود.

□ در پایه دوم راهنمایی حداقل ۶ عنوان جدید با تیراژ ۲۶/۰۰۰ نسخه و میانگین قیمت هر صفحه ۲۶/۷ ریال.

□ پایه سوم راهنمایی بخاطر کتابهای کنکورهای مختلف ورود به دبیرستان بیشتر است و کتب جدید - چاپ اول ۷۵ - حدود یازده عنوان با تعداد چاپ ۵۲۵۰۰ نسخه و میانگین قیمت ۲۵/۷ ریال، هر چند عمدتاً از نظر کیفیت چاپ و صحافی مطلوب نیستند، قیمت عادی دارند.

□ تعداد عناوین کتب راهنمایی درسی ۳۹ عنوان با مجموع ۶۱/۳۰۵/۰۰۰ جلد می‌باشد که در سال جاری (۷۶-۷۷) از ۳۹ عنوان به ۴۳ عنوان، افزایش محدودی را نشان می‌دهد یعنی ۶۱/۹۲۸/۰۰۰ جلد. پیش‌بینی سال آینده (۷۷-۷۸) همین تعداد عنوان با تیراژ کمتری، ۶۱/۳۵۰/۰۰۰ جلد باز بخاطر کاهش نسبی دانش آموز خواهد بود.



□ ورود به حوزه کتب تکمیلی مربوط به دبیرستان بحث جداگانه‌ای را می‌طلبد. در این مقطع عمدتاً کتب گرانقیمت و بازاری مربوط به کنکور دانشگاهها و مؤسسات عالی است که امکانات وسیع مکتسبه از طریق چاپ و فروش این کتابها، امکان تبلیغات وسیع و مکرر و گران رادیو تلویزیون را در کنار استفاده از کلیه رسانه‌های دیگر برایشان بوجود آورده است. «اضطراب امتحان» ورود به مؤسسات آموزش عالی به گونه‌ای است که داوطلبانی که حداقل امکانات را داشته باشند به هر شکل در تلاش جهت تهیه کلیه کتب منتشره در حوزه مورد نیاز خود هستند.

□ نگاهی کوتاه به کل تیراژ و عناوین کتب منتشره درسی و کمک آموزشی و کم تیراژ و روش تدریس‌ها در جمع بیانگر چاپ ۱۰۶۳ عنوان کتاب با تیراژ ۱۶۷/۸۸۹/۰۰۰ نسخه در سال تحصیلی ۷۶-۷۵ می‌باشد که در مجموع برای سال ۷۶-۷۷ و ۷۷-۷۸ تغییر محسوسی در تیراژ مشاهده نمیشود.

جمع‌بندی :

در مقاطع ابتدایی و راهنمایی هر چند تعداد عناوین و صفحات کتب خودآموز و کمک آموزشی چندبرابر کتب درسی ولی تیراژ آنها در مقابل حداقل ۴۴ میلیون جلد کتاب برای مقطع ابتدایی (جدول شماره ۲) و دیگر مقاطع بسیار ناچیز است. و نقش اساسی را در کمک به دانش‌آموز همان کتب رسمی دولتی ایفا می‌کنند. از سوی دیگر اگر قیمت تمام شده کتب را نه با تکیه بر ارقام دقیقتر، بلکه براساس قیمت پشت جلد کتب رسمی و کمک آموزشی مقایسه کنیم حداقل پنجاه درصد مقدار رایانه‌ای است که دولت جهت این کتب می‌پردازد.

سؤال عمده اینجاست وقتی امکان دسترسی و تهیه «خودآموزها»، در مقاطع ابتدایی و راهنمایی محدود است چگونه باید در صورت نیاز به کتب کمک آموزشی، نبود این کتب را در کلاس و در حوزه آموزش سراسر کشور جبران نمود. یکی از دلایل نیاز به این کتب، چاپ برخی از آنها توسط «انتشارات مدرسه» است، بنابراین بگونه‌ای منطقی و دقیق بخصوص در دروسهای علوم، ریاضی و ادبیات بایستی علاوه بر «غنی‌سازی» امکان در دسترس داشتن منابع متنوع‌تری به صورت فراگیر در مدرسه وجود داشته باشد و یا با ایجاد «بانک پرسش» های خلاق نواحی و مناطق آموزش و پرورش در مناطق محروم را پوشش دهند.